

ADOPTION AND LEGAL STATUS OF THE INITIAL REGULATORY DOCUMENTS ON MILITARY COURTS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Bakhriddin Khoshimovich Akhmedov

Independent Researcher of Karshi State University,

Chairman of the Samarkand Military Court

E-mail: akhmedovbahriddin545@gmail.com

Karshi, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: military courts, regulatory documents, legal status, judicial system, Republic of Uzbekistan.

Received: 19.10.25

Accepted: 20.10.25

Published: 21.10.25

Abstract: This article analyzes the process of establishing military courts in the Republic of Uzbekistan and the adoption of the first regulatory documents. The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 28, 1992, recognized military courts, created to replace military tribunals, as part of the general judicial system. The article highlights the legal status of military courts, their place within the judicial system, and the regulatory documents that served as the legal basis for their development. It also examines the powers of military courts, oversight of their activities, and issues related to their material and technical support.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA HARBIY SUDLAR HAQIDAGI DASTLABKI MEYORIY HUJJATLARNING QABUL QILINISHI VA HUQUQIY MAQOMI

Bahriddin Hoshimovich Axmedov

Qarshi Davlat universitetining mustaqil tadqiqotchisi,

Samarqand harbiy sudining raisi

e-mail: axmedovbahriddin545@gmail.com

Qarshi, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: harbiy sudlar, me‘yoriy hujjatlar, huquqiy maqom, sud tizimi, O‘zbekiston Respublikasi.

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekiston Respublikasida harbiy sudlarning tashkil etilishi va dastlabki me‘yoriy hujjatlarning qabul qilinishi jarayonini tahlil qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992 yil 28 fevraldagi farmoni

harbiy tribunallar o'rniga tashkil etilgan harbiy sudlarni umumiy sud tizimining bir qismi sifatida e'tirof etdi. Maqolada harbiy sudlarning huquqiy maqomi, ularning sud tizimida tutgan o'rnini va rivojlanish jarayonining huquqiy asosi bo'lgan me'yoriy hujjatlar yoritilgan. Shuningdek, harbiy sudlarning vakolatlari va faoliyatining nazorati hamda moddiy-texnik ta'minoti masalalari ko'rib chiqilgan.

ПРИНЯТИЕ И ПРАВОВОЙ СТАТУС ПЕРВЫХ НОРМАТИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ О ВОЕННЫХ СУДАХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Бахриддин Хошимович Ахмедов

Независимый исследователь Каришинского государственного университета,

Председатель Самаркандского военного суда

E-mail: akhmedovbahriddin545@gmail.com

Кариши, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: военные суды, нормативные документы, правовой статус, судебная система, Республика Узбекистан.

Аннотация: Данная статья анализирует процесс создания военных судов в Республике Узбекистан и принятия первых нормативных документов. Указ Президента Республики Узбекистан от 28 февраля 1992 года признал военные суды, созданные вместо военных трибуналов, частью общей судебной системы. В статье освещается правовой статус военных судов, их место в судебной системе и нормативные документы, являвшиеся правовой основой процесса развития. Также рассматриваются полномочия военных судов, контроль за их деятельностью и вопросы материально-технического обеспечения.

Kirish. Harbiy sudlar insoniyat tarixida davlatning sud hokimiyatining alohida sohasi sifatida shakllangan muhim institut hisoblanadi. XXI asrda mazkur tashkilotlarning roli yanada ortib bormoqda, ayniqsa suveren davlatlarning milliy xavfsizligini ta'minlash, harbiy intizomni mustahkamlash va fuqarolik jamiyatining barqarorligini ta'minlashda harbiy sudlar muhim o'rin tutadi. Lekin harbiy sud tizimining zamonaviy shakllanishini to'liq tushunish uchun uning tarixiy ildizlarini chuqur o'rganishning o'zi yetarli emas; shu bilan birga, harbiy sudlarning paydo bo'lishi, rivojlanishi, ularning davlat tuzilishidagi o'rnini va vazifalariga atroflicha qayta nazar solish talab qilinadi.

Davlat shakllanishi jarayonida markazlashgan hokimiyatning kuchayishi bilan birga ichki tartibni va ayniqsa Qurolli Kuchlar intizomini saqlash uchun harbiy sudlar dastlabki bosqichda zarur boʻlib qoldi. Mazkur sudlar nafaqat yuridik vosita, balki davlat boshqaruvi va harbiylashgan jamiyat tuzilmasining ajralmas qismi sifatida shakllandi. Bu oʻz navbatida davlatning ichki xavfsizligi va ijtimoiy barqarorligini taʼminlashda muhim omil boʻldi.

Oʻzbekiston tarixida harbiy sudlarning tashkil etilishi va rivojlanish jarayoni qadimdan boshlanib, turli davrlar oʻziga xos xususiyatlar bilan farqlangan. Masalan, Amir Temurning lashkaridagi maxsus qozilar tizimi, Rossiya imperiyasi davrida markazlashgan harbiy sud organlari, sovet davri harbiy tribunallari va mustaqillik yillaridagi milliy harbiy sud tizimi. Ushbu bosqichlar davomida harbiy sudlarning huquqiy maqomi, vazifalari va tashkil etilishi tubdan oʻzgargan.

Ushbu maqola mazkur tarixiy jarayonga chuqur tahlil olib boradi va Oʻzbekiston Respublikasida 1991-2000 yillarda harbiy sud tizimini qayta shakllantirish va normativ-huquqiy asoslarini yaratish jarayonini yoritishga qaratilgan. Maqolaning maqsadi harbiy sudlarning huquqiy maqomi, ularning sud tizimidagi oʻrni, faoliyatining normativ-huquqiy asoslarini aniqlash hamda milliy xavfsizlik tizimidagi ahamiyatini koʻrsatishdan iborat.

Usullar. Mazkur tadqiqotda tarixiy-huquqiy tahlil metodlari keng qoʻllanildi. Tarixiy maʼlumotlar manbasi sifatida Amir Temur davridan boshlab hozirgi kungacha harbiy sudlarning shakllanishi va faoliyatini aks ettiruvchi manbalar tahlil qilindi. Jumladan, tarixiy hujjatlar, qonunlar, farmonlar, prezident qarorlari, konstitutsiya hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar batafsil oʻrganildi.

Oʻzbekiston hududida harbiy sud tizimining rivojlanishiga taʼsir qilgan siyosiy, ijtimoiy va huquqiy omillar ham koʻrib chiqildi. Xususan, Mustaqillikdan oldingi va keyingi davrlarning huquqiy va maʼmuriy-harbiy tizimlari taqqoslandi. Sovet davri harbiy tribunallari, Rossiya imperiyasi davridagi harbiy sudlar, shuningdek, Amir Temur davri tashkiliy tartibi tahlil qilindi.

Maqola tayyorlashda ilmiy adabiyotlar, ilmiy jurnallar, tarixiy tahlillar, shuningdek, Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Sudining va Mudofaa vazirligining siyosiy-huquqiy hujjatlari koʻrib chiqildi. Tahliliy metod yordamida turli davrlarda harbiy sudlarning funktsional vazifalari, tashkil etilishi va ularning ichki boshqaruv tizimi qiyoslandi.

Qonun hujjatlari, prezident farmonlari va Oliy Kengash qarorlari matnlari asosida Oʻzbekiston Respublikasida 1990-yillar boshidan boshlab harbiy sudlarni tashkil etish jarayonidagi normativ-huquqiy asoslar sistematik tahlil qilindi. Harbiy sudlarning vakolatlari va faoliyat mexanizmlarining huquqiy jihatlarini yoritildi.

Natijalar. Tarixiy va huquqiy tahlillarga koʻra, harbiy sudlar Oʻzbekiston hududida quyidagi asosiy bosqichlarda shakllangan va rivojlangan:

Qadim va o'rta asrlardagi harbiy sud organlari: Amir Temur davrida "Temur tuzuklari"da harbiy jinoyatlar uchun ajratilgan maxsus qozilar tizimi mavjud bo'lib, lashkar intizomini ta'minlash va harbiy jinoyatlarni ko'rib chiqishda alohida vakolatlarga ega edi.

Rossiya imperiyasi davri: XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyo hududiga Rossiya imperiyasining kirib kelishi bilan eski tizim buzilib, yangi markazlashgan harbiy sud organlari joriy qilindi. Turkistonda harbiy sudlar kolonial hukumati uchun asosiy nazorat instrumenti bo'lib xizmat qildi, qo'zg'olonlarni bostirish va mahalliy aholining siyosiy nazoratini amalga oshirish uchun.

Sovet davri harbiy tribunallari: 1917-yildan keyin Qizil Armiya tashkil topishi bilan inqilobiy harbiy tribunallar vujudga keldi. O'zbekiston SSR tashkil topgach, 1924 yildan boshlab mintaqaviy harbiy tribunal tuzilmasi faoliyatga kirishdi. Bu tribunallar qurolli qarshilik, dezertirlik, sabotaj va xizmat intizomini buzish kabi jinoyatlar yuzasidan sud ishlarini olib bordi va markaziy nazorat ostida faoliyat yuritdi.

Mustaqillik davri va normativ-huquqiy bazaning yaratilishi: 1990-yillarning boshlarida O'zbekiston mustaqilligini e'lon qilib, sobiq sovet tizimidan farqli ravishda milliy huquqiy-harbiy tizimini yaratishga intildi. 1992-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va Oliy Kengash qarorlari asosida harbiy sudlar tizimidagi muhim o'zgarishlar boshlangan. Sobiq harbiy tribunallar o'rniga harbiy sudlar tashkil qilindi va ular umumiy sud tizimining tarkibiy qismiga aylantirildi.

Harbiy sudlarning tashkil etilishi va ularning vakolatlari: 1993-yilda qabul qilingan "Sudlar to'g'risida"gi qonun va unga asoslangan nizomlar harbiy sudlarning vazifalari, harbiy sud organlarining tashkil etilishi, sudyalarning vakolatlari va sudlov jarayonining usullari bo'yicha aniq normativ asos yaratdi. Mudofaa vazirligiga harbiy sudlarni moddiy, moliyaviy va texnik ta'minot bo'yicha vakolatlar berildi.

Harbiy sudlarning faoliyatini modernizatsiyalash: 1999-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni bilan harbiy sud faoliyatini yanada samarali tashkil etish, qonunchilikni mustahkamlash, harbiy xizmatchilar huquqiy himoyasini kuchaytirish maqsadida yangi harbiy sud tashkil etildi. Bu yangi tizim harbiy jinoyatlar bo'yicha sud jarayonini adolatli va tezkor olib borishni, harbiy intizomni ta'minlashni maqsad qilgan.

Munozara. Harbiy sudlarning rivojlanishi davlat suvereniteti va qonun ustuvorligini ta'minlashdagi asosiy omil hisoblanadi. O'zbekiston misolida sovet davridan keyingi islohotlar natijasida eskirgan, markazga qaram tizim o'rniga milliy, demokratik asosda tuzilgan, huquqiy va ijtimoiy ehtiyojlarga moslashtirilgan harbiy sud tizimi yaratilgani ko'rsatildi.

Tarixiy jarayonlar ko'rsatadiki, harbiy sudlar eskidan siyosiy repressiya vositasi sifatida ham qo'llanilgan. Sovet va kolonial davrlarda harbiy tribunal va sudlar odatda yuqori siyosiy

hokimiyatning vositasi bo'lib xizmat qilgan. Shu bois ham mustaqillikdan keyingi davrda ularning huquqiy maqomi va mustaqilligi qayta ko'rib chiqildi, sud tizimining barqarorligi, odil va ochiq sudlovni ta'minlashga e'tibor qaratildi.

Ma'lumki, harbiy intizomni ta'minlash nafaqat harbiy kuchlarning samarali ishlashi balki davlatning ichki va tashqi xavfsizligini kafolatlash uchun zarurdir. Shu bois harbiy sudlarning faoliyati samaradorligi, qurolli kuchlarda qonun ustuvorligini ta'minlash, harbiy jinoyatlarga qarshi kurash hamda harbiy xizmatchilarning huquqiy himoyasini ta'minlash kabi murakkab vazifalarni bajarishi talab etiladi.

Mustaqillik davrida harbiy sudlarni moddiy-texnika va moliyaviy ta'minot masalalari Mudofaa vazirligiga yuklanishi tizimning samarali ishlashiga yordam berdi, bu esa sudlarning mustaqil va o'z vaqtida faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydi.

Yana bir muhim jihat, harbiy sudlarning faoliyati qonun ustuvorligi va inson huquqlari himoyasini ta'minlashga qaratilganligi bo'lib, ularning faoliyatida demokratik tamoyillar va xalqaro standartlar hisobga olingan.

Xulosa. 1991–2000 yillarda O'zbekiston Respublikasida harbiy sudlar faoliyati va ularning huquqiy asoslari tubdan qayta shakllantirildi. Mustaqil davlat sifatida O'zbekiston sobiq ittifoq davridagi markazlashgan, siyosiy qaram harbiy sud tizimidan voz kechib, o'z milliy qoidalariga mos, huquqiy jihatdan mustaqil va samarali tizim yaratishga intildi.

Ushbu tizim harbiy intizomni ta'minlash, harbiy jinoyatlar bo'yicha adolatli sudlovni amalga oshirish hamda harbiy xizmatchilar huquqlarini himoya qilishga yo'naltirilgan. Normativ-huquqiy bazaning yaratilishi, sudlarning umumiy sud tizimiga integratsiyasi va ularning moddiy-texnik ta'minoti Mudofaa vazirligini mas'ul qilinish O'zbekiston harbiy sudlarining barqaror ishlashini ta'minladi.

Shu tariqa, 1990-yillar oxiri va 2000-yillarning boshlarida harbiy sudlar tizimi mamlakat suvereniteti, huquqiy davlatni barpo etish va milliy xavfsizlik mexanizmlarini rivojlantirishda muhim poydevor bo'ldi. Kelajakda ushbu tizimning samaradorligini yanada oshirish yuzasidan qonunchilik va amaliyot takomillashtirilishi davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. "O'zbekiston" NMIU.2019.-61-66 b.
2. Temur tuzuklari. «O'zbekiston»nashriyot-matbaa ijodiy uyi.2016.-80 b.
3. Turkestan v nachale XX veka: k istorii istokov natsionalnoy nezavisimosti / Nauch. red. R. Radjapova. – T: Sharq, 2000.-66-67, 79-80 b.
4. O'zbekistonning yangi tarixi. 2–k. O'zbekiston sovet mustamlakachiligi davrida / Ilmiy muharrir M. Jo'raev.-T: Sharq, 2000. –669 b.

5. O‘zbekiston Respublikasining qonuni «O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risidagi qonunga konstitutsiyaviy maqom berish haqida». Elektron manba: <https://lex.uz/docs/139431>

6. Mayor Inoyatov I.Yu., podpolkovnik Jumanazarov X., mayor Qurbonov R.Yu. Mustaqilik himoyasida. O‘quv uslubiy qo‘llanma.- T.: “O‘zbekiston”, 2003. 51, 112 b.

7. Mirzaev T.K. O‘zbekiston Respublikasining harbiy odil sudlovi-T.: Harbiy nashriyot, 2004. B 18, 20 b.